

Катерина МИНДРУЛ

студентка 5 курсу
спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Тифлопедагогіка. Сурдопедагогіка)
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка
Науковий керівник – **Ю.А. БОНДАРЕНКО**,
док. пед. наук, професор

РОЗВИТОК ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ РУХІВ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті показано важливість корекційної складової навчально виховного процесу дітей з порушеннями зору. Є розвиток рухової активності, який здійснюється в процесі фізичного виховання та лікувальної фізкультури що передбачає спеціальні заняття з ритміки, які спрямовані на подолання гіподинамії, зумовленої труднощами зорово-рухового орієнтування у просторі. Оскільки порушення зорового сприймання спричиняє недоліки фізичного розвитку (некоординованість рухів, їх аритмічність, невміння узгоджувати рухи з характером музики, темпом, ритмом тощо), виникає необхідність більше спрямовувати навчально-виховну роботу на музично-ритмічних заняттях на корекцію та розвиток у дітей дошкільного віку, з порушеннями зору сенсорно-рухової сфери.

Ключові слова: музично-ритмічна діяльність; просторова організація рухів; корекційна спрямованість; дошкільники зі зниженим зором.

In the article, the author shows the importance of the corrective component of the educational process of children with visual impairments. There is the development of motor activity, which is carried out in the process of physical education and therapeutic physical education, which involves special rhythmic classes aimed at overcoming hypodynamia caused by difficulties in visual and motor orientation in space. Since the violation of visual perception causes deficiencies in physical development (incoordination of movements, their arrhythmicity, inability to coordinate movements with the character of the music, tempo, rhythm, etc.), there is a need to direct educational and educational work in musical and rhythmic classes to the correction and development of preschool children with sensory-motor visual impairments.

Keywords: musical and rhythmic activity; spatial organization of movements; corrective orientation; preschoolers with low vision.

Постановка проблеми. Сьогодення комп'ютеризації та інформації вимагає від людини великої творчості, пошуку, пізнання. У наш час інформаційних технологій діти багато часу проводять перед екранами моніторів та телевізорів, а отже, мало рухаються. Тому саме музика і рух формують у дитини свободу в творчому мисленні, дають можливість імпровізувати, віддаючи натомість емоційні реакції радості, задоволення. Музика і рух допомагають виховувати дітей, дають можливість пізнавати світ. Через музику і рух у малят розвиваються не

лише художній смак і творча уява, але й любов до життя, людини, природи, формується внутрішній духовний світ. Музично-ритмічні й танцювальні рухи виконують функцію психічної та соматичної релаксації, відновлюють життєву енергію людини та її самовідчуття як індивідуальності. У музично-ритмічному русі вдосконалюється робота нервових центрів, розвиваються м'язовий апарат, творчі здібності, емоційна чуйність на музику. Корекційно-компенсаторний потенціал музичного мистецтва є природньо-специфічною формою виправлення і компенсації неповноцінних уявлень про довкілля у дітей, які розвивались в умовах зорової недостатності або ізоляції.

Отже, проблема музично-ритмічної діяльності для виховання просторової організації рухів дошкільників зі зниженим зором, спрямована на попередження, зменшення прояву та подолання вторинних відхилень і подальших ускладнень у психофізичному розвитку, забезпечення нормалізації їхнього музичного розвитку та розвиток компенсаторних процесів є актуальною на сучасному етапі.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз літературних джерел показав, що проблемою впливу музики на дітей дошкільного віку, її значення в естетичному, розумовому, фізичному вихованні переймалися представники музичної педагогіки (Н. Александрова, О. Апраксина, Н. Гвоздецька, В. Гринер, Г. Войнова, А. Зіміна, Д. Кабалевський, А. Кенеман, А. Конорова, О. Радинова, М. Румер, В. Шацька, С. Шоломович та ін.) і психології (Л. Виготський, К. Тарасова, Б. Теплов, П. Якобсон). Вони розробляли шляхи розвитку музичного сприйняття дитини, засоби психолого-педагогічного впливу і умови формування основ музичної культури, зміст, методи та форми музичного розвитку і виховання дітей дошкільного віку. Загально педагогічний, естетичний і корекційний вплив музично-ритмічних занять на дітей з порушеннями зору відмічали педагоги-дефектологи різних часів: Т. Білоус, Л. Брозело, Н. Власова, Г. Волкова, В. Гіляровський, В. Гринер, Н. Збруєва, А. Зеленов, А. Кагарлицька, Н. Карабанова, А. Киштимова, М. Козленко, І. Ляхова, І. Муратов, С. Пунина, Є. Рау, М. Рау, Н. Самойленко, Є. Яхніна та ін. Особливості корекційно-розвивального впливу музичного мистецтва на особистість дітей з порушеннями зору відображено у науково-методичних працях І. Гудим, О. Єльнікової, М. Земцової, Ю. Картавої, В. Кручиніна, Л. Куненко, Л. Нафікової, Н. Остапенко, В. Ремажевської, Є. Синьової, В. Феоктистової та ін. Ними зазначено, що

ушкодження зорового аналізатору або повне його виключення призводить до порушення взаємозв'язків із середовищем, фрагментарності сприймання об'єктів навколишньої дійсності. Вади зору негативно впливають на розвиток психічних процесів, мовлення; сприяють прояву негативних рис особистості (егоїзму, замкненості, занурення у свій дефект, появі утриманських настроїв тощо). Тому, для такої дитини ритміка є тим додатковим, емоційно насиченим джерелом пізнання і диференціації різнобарвних звуків оточуючого світу, який допомагає певною мірою компенсувати й коригувати її недосконалі уявлення про образи довкілля та емоційні характеристики через зміст музичних творів і комплекс засобів музичної виразності. Як зазначає у своїх дослідженнях Є. П. Синьова, порушення зору прямо або опосередковано викликають різні особливості психічного розвитку дітей, які не можуть безпосередньо сприймати візуальні та просторові ознаки об'єктів і явищ, що негативно відображається на розвитку їхньої рухової активності, ускладнює орієнтацію в просторі, збіднює чуттєвий досвід, перешкоджає розвитку образного мислення. Діти з порушенням зору усвідомлюють свій дефект та невдачі у різних видах діяльності [5; 67 с.].

Мета статті. Ґрунтуючись на теоретичних положеннях науковців щодо корекційної ролі музично-ритмічних рухів, показано корекційну спрямованість різних видів музичної діяльності у музичному вихованні дошкільників зі зниженим зором.

Методи дослідження. При дослідженні обраної проблеми нами був здійснений теоретичний аналіз та узагальнення науково-методологічної, педагогічної та музикознавчої інформації.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел показав, що результатами корекційно-розвиваючого впливу музично-ритмічної діяльності на особистість дитини з порушеннями зору є не лише розвиток музичності та музичних здібностей, рис особистості дошкільника зі зниженим зором, а й розвиток компенсаторних процесів біологічного і соціального спрямування. У музично-ритмічному русі вдосконалюється робота нервових центрів, розвиваються м'язовий апарат, творчі здібності, емоційна чуйність на музику. Музично-ритмічне виховання ґрунтується на даних фізіології (дослідження І. Сеченова, І. Павлова, В. Бехтерева); психології (праці вітчизняних дослідників Б. Теплова, Л. Тарасової). Музично-ритмічні рухи виконують у фізичних вправах, танцях та сюжетно-образних лініях.

Видатні педагоги Л. Виготський і Н. Ветлугіна вважали, що дітей необхідно якомога раніше спонукати до виконання творчих завдань. Музичне сприймання дошкільників зі зниженим зором формується у відповідності з характером порушення, при якому саме звук є одним із знакових систем, що допомагає пізнати оточуючий світ. У поєднанні з тактильними відчуттями, а далі і словом, звуки формують уявлення дітей про оточуючу дійсність. Диференційоване слухове сприймання дошкільників з порушеннями зору є центральною ланкою у їх слухорухових зв'язках і у просторовому орієнтуванні. Отже, розвиток слуху, слухового сприймання у дітей з вадами зору відіграє значну роль у створенні образу об'єкта зовнішнього світу, дозволяючи сприймати його характеристики і більш точному орієнтуванню у соціальному житті [7; 130 с]. Л.Куненко акцентує увагу на тому, що сприймання музики дитиною з порушеннями зору відбувається з перших днів її життя через канали масової комунікації, пісенну творчість рідних, знайомих. Поєднуючись із розвитком чуттєвої сфери, вона стає привабливою, пізнавально й емоційно насиченою, життєво необхідною сферою існування слабозорої дитини, допомагає накопиченню у неї музично-естетичного досвіду, що забезпечує полісенсорність взаємодії з прекрасним [4]. У процесі музично-ритмічних рухів розвиваються художньо-творчі здібності. Вони виявляються в індивідуальному втіленні образу, у придумуванні і комбінуванні рухів у танцях, хороводах, музичних іграх тощо. Сполучення музики та рухів удосконалює моторику, роблячи рухи плавними, координованими, виразними. Для дітей зі зниженим зором формування музично-ритмічних рухів є важливим засобом орієнтування у просторі, в оточуючому світі та в інформації. Руховий аналізатор лежить в основі уміння точно, економічно і правильно виконувати рухи у навчальній, трудовій та побутовій діяльності. Виконання музично-ритмічних рухів підвищує загальний життєвий тонус дітей з порушеннями зору, допомагає у формуванні основних рухів, регулює діяльність багатьох систем організму, вироблює правильну поставу, скоординований м'язовий тонус, формує довільність психічних функцій. Поєднання рухів під музику зі словом справляє корекційний вплив на формування ритму і темпу мовлення таких дітей. Суттєву корекційну роль у музичному вихованні дітей дошкільного віку зі зниженим зором відіграє гра на дитячих музичних інструментах. Навчаючись грі на музичних

інструментах, діти відкривають для себе світ музичних звуків, свідомо розрізняють красу звучання різних інструментів, збагачують музичні враження, розвивають музично-творчі здібності. За допомогою гри на дитячих музичних інструментах у дітей з порушеннями зору формуються всі компоненти музичного слуху (тембровий, динамічний, ритмічний, мелодійний) [2]. Окрім цього, гра на дитячих музичних інструментах сприяє виробленню чуття ритму, розвитку координації музично-ритмічних рухів, зосередженості, прагнення до досягнення мети, допомагає подоланню зайвої сором'язливості, скутості, що притаманно для дітей з вадами зору. Гра на музичних інструментах також справляє потужний вплив на розвиток дрібної моторики пальців і кистей рук. Фізіологами (М. Кольцовою, І. Павловим, І. Сеченовим та ін.) доведено, що тренування пальців рук стимулює розвиток певних зон кори головного мозку, що, у свою чергу, впливає на розвиток мовлення, розумової активності, логічного мислення, пам'яті, зорового і слухового сприйняття дитини, формує посидючість і вміння концентрувати увагу. Розвиток у дошкільників зі зниженим зором м'язової сили пальців провідної руки та координації рухів обох рук необхідні для подальшого оволодіння ними навичками письма. Розвинута дрібна моторика пальців і кистей рук сприятиме в подальшому оволодінню прийомами сприйняття об'єктів і вміння виконувати практичні дії за участю тактильно-рухового аналізатора, що дасть можливість дітям з порушеннями зору найбільш точно представляти предмети і простір та бути більш активними, допитливими у житті. Музичне виховання як колективний вид діяльності у дошкільних закладах справляє потужний ефект на активізацію творчих здібностей дітей. Тому велике корекційне значення у роботі з дітьми зі зниженим зором має дитяча музично-творча діяльність, новим продуктом якої є однорідна або синтетична музична композиція-імпровізація. Дитяча музична творчість може проявлятися у всіх видах музичної діяльності: у співі, музично-ритмічних рухах, ритміці, грі на дитячих музичних інструментах тощо [1]. Для реалізації поставлених завдань, на спеціальних музично-ритмічних заняттях, на пропедевтичному етапі, більшість дослідників пропонують застосовувати інтеграційний комплекс рухових вправ, який об'єднує в собі елементи фізичного, хореографічного та музичного виховання. Цей комплекс складається з вправ на корекцію та розвиток м'язового відчуття, певних груп м'язів, рухливість суглобів на формування

навичок узгоджувати рухи з характером музики й темпом, ритмом, швидкістю тощо.

Відомо, що відсутність зорового наслідування у дітей з порушеннями зору ускладнює опанування рухами. Тому дуже важливо на пропедевтичних музично-ритмічних заняттях розвивати у дітей цієї категорії м'язове відчуття, навчати використовувати його під час орієнтування у просторі й для координації рухів. Використання вправ на розвиток м'язового відчуття дозволяє формувати у дітей наступні вміння: контролювати свої рухи, оцінюючи і координуючи їх не зором, а м'язовим відчуттям; не лише напружувати м'язи, але й регулювати, змінювати ступінь їх напруги, а іноді й зовсім знімати її (тобто розслабляти окремі групи м'язів); відчувати можливий розмах руху в суглобах, усвідомлювати вагу свого тіла й кінцівок; свідомо переносити вагу тіла вперед (або назад), перед початком ходьби, бігу або інших рухів [7].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином. Всі види музично-ритмічних рухів на заняттях з ритміки тісно пов'язані з тією галуззю, звідки вони запозичені. З фізичного виховання в ритміці застосовуються основні рухи (ходьба, біг, підстрибування, підскіки), загально-розвивальні (без предметів і з предметами), стройові вправи (шикування, перешикування, пересування); з музичної хореографії – нескладні елементи народних танців, хороводів, бальних танців, які становлять основу сучасних дитячих танцювальних композицій. Усе це розширює світогляд дошкільників зі зниженим зором, дає можливість значно підвищити рівень їх в умінь і навичок, впливає на ефективність формування у них музичних здібностей. Корекційна спрямованість музичного виховання дітей дошкільного віку зі зниженим зором передбачає не лише отримання елементарних знань з музичної грамоти, розвиток музичності дітей, виховання у них музичного смаку, а й часткову та повну ліквідацію прогалин у знаннях про довкілля, корекцію вторинних відхилень у загальному психофізичному розвитку та активізацію збережених аналізаторних систем за рахунок їх синтетичної роботи. Все це сприятиме подальшій соціальній адаптації, інтеграції та самореалізації дитини з порушеннями зору в умовах сьогодення, що і є кінцевою метою корекційного навчання і виховання. Перспективою подальшого дослідження є розробка методів і прийомів корекційного впливу на дітей зі зниженим

зором під час занять з посторового орієнтування для успішного опанування ними різних видів музично-ритмічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гудим І. М. Використання музичного матеріалу в процесі формування невербальних засобів спілкування у слабозорих дошкільників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* : зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. № 10. С. 30-35.
2. Картава Ю. А. Теоретико-методичні засади музично-ритмічного виховання дошкільників із порушеннями зору : навчально-методичний посібник. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. 220 с.
3. Куненко Л. О. Інтегрована спрямованість змісту освітньої галузі «Мистецтво» для дітей з порушеннями зору. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі* : наук.-метод. зб. / за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. К. : Наук. Світ, 2004. Вип. 5. С.124-127.
4. Куненко Л. О. Корекційна спрямованість змісту музично-естетичної освіти учнів з порушеннями зору. *Дефектологія*. 2000. № 4. С. 13-16.
5. Синьова Є. П. Тифлопсихологія : підручник. К. : Знання, 2008. 365 с.
6. Костенко М., Гошовський В.І. Орієнтування в просторі незрячих дітей та дітей з порушеннями зору. Харків : Видавництво «Ранок», 2022. 112 с.
7. Інститут спеціальної педагогіки Національної Академії Педагогічних наук України «Особливості розвитку дітей дошкільного віку із порушенням зору». Науково методичний посібник. Київ. Педагогічна думка 2012 138 с.

Вікторія МИРОШНІЧЕНКО

магістрантка спеціальності 016

Спеціальна освіта

(Тифлопедагогіка. Сурдопедагогіка)

Сумського державного педагогічного

університету імені А. С. Макаренка

Науковий керівник – **О. В. КОЛИШКІН**,

канд. пед. наук, доцент

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ

У статті розкрито особливості формування толерантної поведінки молодших школярів зі зниженим слухом у позаурочній діяльності. Зазначається, що толерантність є необхідною умовою для створення атмосфери доброзичливості й взаєморозуміння між людьми. Для формування толерантної поведінки спочатку потрібно визначити рівень толерантності дитини, а потім через години спілкування, сюжетно-рольові ігри створювати ситуації де, дитина поважає себе, оточуючих, уміє взаємодіяти.

Ключові слова: формування, толерантність, діти зі зниженим слухом, позаурочна діяльність.